

Wpł. 25.05.2020r.
MR

Warszawa, 5 maja 2020 r.

dr hab. Przemysław Drapała, prof. ALK
Kierownik Katedry Prawa Cywilnego
Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

1. Wniosek
2. kopia dla Prorektora i
Kancelarii

3. Oryginał recenzji dotyczący aktu
prawny

Recenzja

4. Oryginał Puc. RD dla celów
procesowych

rozprawy doktorskiej Pani Joanny Kisielińskiej-Garncarek pod tytułem „Prawna
efektywność koncepcji skargi pauliańskiej w prawie polskim i niemieckim”

Wojciech
26.05.2020

1. Uwagi wstępne

Przedmiot recenzowanej rozprawy doktorskiej różni się od klasycznych opracowań dotyczących instytucji skargi pauliańskiej. Autorka uczyniła bowiem przedmiotem swoich rozważań efektywność prawną koncepcji skargi pauliańskiej rozumianą – zgodnie z deklaracją zamieszczoną we wstępie (s. 15) – jako potrzebę zapewnienia wierzycielom skutecznej ochrony przed fraudacyjnymi czynnościami dłużników przy uwzględnieniu, co istotne, reguł bezpieczeństwa obrotu oraz potrzeby ochrony uzasadnionych interesów osób trzecich. W pracy zatem analizowane są elementy konstrukcyjne skargi pauliańskiej przez pryzmat wspomnianego kryterium efektywności i skuteczności ochrony. Dodatkowo rozprawa ma w znacznym stopniu charakter komparatystyczny. Analiza prawoporównawcza obejmuje nie tylko wskazane w tytule bardzo szerokie odniesienia do prawa niemieckiego, ale również obszernie rozważania dotyczące ujęcia skargi pauliańskiej w orzecznictwie TSUE oraz projektach unifikacji prawa cywilnego w Unii Europejskiej, czynione również z perspektywy oceny efektywności i celów badanej instytucji prawnej. Skarga pauliańska w takim ujęciu nie była dotąd przedmiotem opracowań monograficznych w polskiej doktrynie. Przyjęty przez Autorkę przedmiot opracowania oraz zastosowane kryteria analizy wychodzą zarazem naprzeciw aktualnym potrzebom badania efektywności znanych polskiemu ustawodawstwu figur prawnych i gdy jest to uzasadnione proponowania rozwiązań *de lege ferenda*, które efektywność tę mogłyby poprawić. Z tych względów wybór tematu należy uznać za w pełni trafny. Ponadto tak ujęty przedmiot rozważań daje Autorce możliwość wykazania się wiedzą teoretyczną i umiejętnością prowadzenia analiz naukowych

także w zakresie klasycznych zagadnień skargi pauliańskiej. Już na wstępie wypada stwierdzić, że z tej możliwości Autorka w sposób udany skorzystała.

2. Ocena zastosowanych metod badawczych

Recenzowana rozprawa napisana została przy zastosowaniu metody analizy dogmatycznej z uwzględnieniem, w odniesieniu do rozważań prowadzonych w zakresie prawa polskiego, istotnych wypowiedzi doktryny i judykatury. Bardzo silną stroną pracy jest zastosowana metoda komparatystyczna. Trafnie Autorka przyjęła jako punkt odniesienia dla badań prawnoporównawczych niemiecki porządek prawny zważywszy na podobieństwa konstrukcyjne *actio Pauliana* w prawie polskim i niemieckim (oba systemy oparte są na modelu egzekucyjnym skargi). Wypada podkreślić, iż rozważania dotyczące prawa niemieckiego nie zostały ujęte w formie wyodrębnionego całościowego opisu skargi pauliańskiej w tym systemie prawnym, jak to się niekiedy spotyka w rozprawach doktorskich zawierających część komparatystyczno-sprawozdawczą. Metoda prawnoporównawcza została zastosowana w ten sposób, iż Autora analizując dany element konstrukcyjny skargi pauliańskiej, względnie jej przesłankę, przedstawia równoległe szczegółowe rozważania jej dotyczące zarówno w prawie polskim, jak i niemieckim. Pozwala to na czynienie bezpośrednich porównań co do podobieństw i różnic danego elementu między oboma systemami prawnymi, także przy uwzględnieniu obranego kryterium oceny efektywności ochrony wierzyciela. Należy zauważyć, iż analiza rozwiązań przyjętych w prawie niemieckim prowadzona jest przez Autorkę w oparciu o obszerne i reprezentatywne piśmiennictwo oraz wypowiedzi orzecznictwa. Pozwoliło to zidentyfikować w pracy w kilku przypadkach zagadnienia sporne i problemy zastosowania skargi pauliańskiej, które w polskiej doktrynie i judykaturze jeszcze dostrzeżone nie zostały. Ponadto ocena efektywności niemieckiej regulacji skargi pauliańskiej posłużyła jako jedna z podstaw do formułowania postulatów *de lege ferenda* wobec ustawodawcy polskiego. Jak już wspomniano rozważania prawnoporównawcze obejmują także analizę modeli *actio Pauliana* w kontynentalnych porządkach prawnych, środki ochrony wierzyciela przez tzw. *fraudulent conveyances* w systemie anglosaskim oraz odniesienia do ujęcia skargi pauliańskiej w orzecznictwie TSUE i aktach prawa modelowego. Podsumowując zakres i sposób zastosowania metody komparatystycznej jest nie tylko w pełni prawidłowy, ale istotnie podnosi wartość merytoryczną pracy.

3. Kompozycja pracy

Rozprawa została podzielona na 8 proporcjonalnych rozdziałów. Po analizie złożonych zagadnień zostały zaprezentowane konkluzje zamykające dany fragment rozważań (np. s. 192, 260, 316). Rozdział I obejmuje prezentację genezy *actio Pauliana* w prawie rzymskim, rozwoju tej instytucji w nowożytnych ustawodawstwach europejskich, modeli skargi pauliańskiej w kontynentalnych prądach prawnych i orzecznictwie trybunałów europejskich oraz relacji między efektywną ochroną wierzyciela pauliańskiego a podstawowymi wartościami współczesnego obrotu prawnego. W rozdziale II przedstawione zostały cechy jurydyczne wierzytelności stanowiącej przedmiot ochrony skargą pauliańską w polskim i niemieckim systemie prawnym. Uwzględniony został także wymóg konkretyzacji wierzytelności chronionej w obu ustawodawstwach oraz przesłanki i zakres ochrony wierzytelności przyszłych. Trzeci rozdział poświęcono istotnemu zagadnieniu dopuszczalności ochrony wierzytelności publicznoprawnych przy pomocy skargi pauliańskiej stosowanej *per analogiam*. Autorka ujęła ten problem wielopłaszczyznowo z uwzględnieniem także regulacji publicznoprawnych w zakresie odpowiedzialności osób trzecich za zobowiązania podatkowe oraz perspektywy wzorców konstytucyjnych wynikających z orzecznictwa TK. Istotną część tego rozdziału stanowią rozważania na temat niemieckich regulacji umożliwiających ochronę pauliańska wierzytelności publicznoprawnych w postępowaniu administracyjnym. W rozdziale IV przedmiotem analizy są czynności podlegające uznaniu za bezskuteczne w procesie pauliańskim. Autorka rozważa dopuszczalność zaskarżenia zaniechań, dorozumianych oświadczeń woli, czynności procesowych oraz tzw. działań prawnych w polskim i niemieckim ustawodawstwie. Na wyróżnienie zasługują uwagi dotyczące objęcia skargą pauliańską słaty przez dłużnika wybranego wierzyciela a także czynności świadczenia w miejsce wykonania. Kolejny rozdział dotyczy stanu niewypłacalności dłużnika jako przesłanki ochrony pauliańskiej wierzyciela w obu systemach prawnych. Zwrócono w nim uwagę na to, iż pomimo różnic terminologicznych w ujęciu tej przesłanki w badanych ustawodawstwach (w prawie niemieckim wymagane jest udowodnienie „niewystarczalności” majątku dłużnika) w obu porządkach prawnych chodzi o wykazanie braku możliwości prowadzenia przez wierzyciela skutecznej egzekucji z majątku dłużnika. Interesujące rozważania na temat ukształtowania subiektywnych przesłanek skargi pauliańskiej w polskim i niemieckim systemie prawnym przedstawione zostały w rozdziale VI. Dla przyjętego w pracy kryterium oceny efektywności regulacji *actio Pauliana* istotne znaczenie mają poruszone w rozdziale VII zagadnienia

ochrony prawnej wierzyciela w razie dalszego rozporządzenia korzyścią przez osobę trzecią. Autorka dostrzegła tu wątpliwości związane ze stosowaniem w takim przypadku odpowiedzialności deliktowej lub przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Ostatni rozdział obejmuje rozważania dotyczące sposobów korzystania przez wierzyciela ze skargi pauliańskiej, w tym poprzez wytoczenie powództwa lub skorzystanie z zarzutu w obu systemach prawnych. Kompozycja pracy, z uwzględnieniem podziału rozdziałów na mniejsze jednostki redakcyjne, jest przejrzysta i logiczna oraz zasługuje na aprobatę. Tekst wieńczą syntetycznie ujęte główne tezy rozprawy zawierające także wyważone wnioski *de lege ferenda* (s. 319 – 325).

4. Ocena merytoryczna pracy

Praca została napisana na wysokim poziomie merytorycznym. Autorka swobodnie porusza się po złożonej konstrukcji jurystycznej skargi pauliańskiej (także w systemie niemieckim), umiejętnie dostrzega i analizuje kluczowe dla efektywności tej instytucji problemy prawne. Dostrzegalne jest dobre opanowanie stosowanych metod badawczych. Lektura rozprawy skłania też do wniosku, iż Autora ma wyczucie praktyki, potrafi bowiem złożone dogmatyczne rozważania i prezentowane argumenty osadzić w realiach aktualnego obrotu gospodarczego. Praca została oparta na obszernych źródłach (zwłaszcza polskich i niemieckich) poddanych przez Autorkę pogłębionej analizie (niekiedy krytycznej) i powołanych starannie w przypisach. Poniższe uwagi odnoszą się do wybranych zagadnień prawnych prezentowanych w recenzowanej pracy.

W rozdziale I interesująco przedstawiony został autonomiczny model skargi pauliańskiej prezentowany w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (s. 38 i nast.) zbieżny z postulatami dotyczącymi uznania samoistnego charakteru tej figury prawnej zgłaszanymi niekiedy w polskim i niemieckim piśmiennictwie. TSUE wskazuje, że akcja pauliańska jest powództwem osobistym o charakterze uniwersalnym a jej celem wspólnym dla wszystkich porządków prawnych jest zapewnienie wierzycielowi skutecznej ochrony przed niewypłacalnością dłużnika poprzez żądanie uznania fraudacyjnej czynności prawnej za bezskuteczną wobec niego. Uzupełniając spostrzeżenia Autorki wypada dodać, iż polski Sąd Najwyższy rozważając uniwersalny charakter skargi pauliańskiej również odwołuje się do jej skutków wskazując, że „*istotą skargi pauliańskiej w systemach prawa merytorycznego poszczególnych państw jest ograniczenie względem wierzyciela skutków czynności dłużnika, przysparzającej korzyść majątkową osobie trzeciej*” (zob. wyrok SN z 29

listopada 2012 r., II CSK 96/12 oraz wyrok SN z 15 marca 2013 r., V CSK 416/12). Autorka krytycznie ocenia fakt, iż dotychczas w projektach unifikacji prawa cywilnego w UE w tym zwłaszcza w DCFR nie zawarto wspólnej modelowej regulacji skargi pauliańskiej. Za zasadny uznać należy postulat Autorki, aby analizowana instytucja prawna została w przyszłości włączona do kolejnych prac nad aktami unifikacyjnymi. Regulacja skargi pauliańskiej w tzw. soft law mogłaby stanowić punkt odniesienia do ewentualnych modernizacji regulacji krajowych tej figury prawnej. Podzielając wspomniany postulat Autorki wypada jednak zauważyć, iż pomiędzy istniejącymi aktualnie w krajowych porządkach prawnych modelami skargi pauliańskiej (egzekucyjnym, deliktowym i anglosaskim) istnieją zasadnicze różnice w zakresie: materialnoprawnych przesłanek ochrony wierzyciela (pojęcie pokrzywdzenia wierzyciela, przesłanka wystąpienia szkody po stronie wierzyciela), charakteru prawnego akcji wierzyciela (czy przysługuje mu uprawnienie o charakterze procesowym, materialnoprawnym, w tym ostatnim przypadku czy ma ono charakter odszkodowawczy), odpowiedzialności dłużnika oraz osoby trzeciej (odpowiedzialność osoby trzeciej za „znoszenie egzekucji” czy odpowiedzialność odszkodowawcza solidarna obu podmiotów), a także skutków uwzględnienia powództwa pauliańskiego (czy ma ono prowadzić do bezskuteczności względnej, nieważności czynności fraudacyjnej względnie innego rodzaju konsekwencji). Wypada zauważyć, iż istotne różnice konstrukcyjne istnieją już pomiędzy oboma kontynentalnymi modelami skargi pauliańskiej (egzekucyjnym i deliktowym) a zakres rozbieżności pogłębia się po uwzględnieniu instytucji *fraudulent conveyances* istniejącej w systemach *common law* w UE. Brak regulacji modelowych wynika zatem w znacznej mierze ze skali trudności do pokonania w stworzeniu jednego modelu skargi pauliańskiej, który stanowiłby kompromis uwzględniający elementy tak różnych obecnych rozwiązań w ustawodawstwach krajowych państw członkowskich. Wypada zarazem zauważyć, iż stanowisko wyrażane w orzecznictwie TSUE dotyczące autonomicznego charakteru skargi pauliańskiej służy dotąd raczej do rozstrzygania problemów związanych z określeniem jurysdykcji (w tym jurysdykcji szczególnej dla spraw dotyczących stosunków umownych) względnie określeniem prawa właściwego dla oceny skargi pauliańskiej. W oparciu o dotychczasowe orzecznictwo TSUE nie da się natomiast stworzyć uniwersalnego modelu skargi pauliańskiej który w sposób kompromisowy godziłby wspomnianej wyżej różnicy pomiędzy materialnoprawnymi przesłankami skargi pauliańskiej oraz jej skutkami w krajowych porządkach prawnych.

Na wyróżnienie zasługują zawarte w pracy rozważania dotyczące dopuszczalności udzielenia ochrony skargą pauliańską wierzytelnościom o charakterze publicznoprawnym (s. 79 i nast.). Autorka poddała ten problem wielopłaszczyznowej analizie. Wyszła od zdefiniowania „wierzytelności publicznoprawnej”, zaprezentowała ewolucję poglądów wyrażanych w orzecznictwie SN w tej kwestii, a następnie odniosła się do argumentacji zarówno zwolenników, jak i przeciwników objęcia ochroną pauliańską wierzycieli publicznoprawnych, w tym zwłaszcza wątpliwości podnoszonych w odniesieniu do zastosowania art. 527 i nast. k.c. przez analogię *legis*. Problem ten został w pracy przeanalizowany również z perspektywy wzorców konstytucyjnych, zwłaszcza w kontekście mającego istotne znaczenie dla prowadzonej dyskusji wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 18 kwietnia 2018 r. (K 52/16) potwierdzającego zgodność z art. 2 Konstytucji RP normy art. 527 § 1 k.c. stosowanej na zasadzie analogii *legis* do ochrony roszczeń publicznoprawnych. Obok rozważań dotyczących prawa polskiego, zagadnienie to zostało szczegółowo zbadane także w oparciu o niemieckie regulacje prawne, poglądy doktryny i orzecznictwa. W tym systemie prawnym ustawodawca przyznał wierzycielom publicznym uprawnienie do wydawania decyzji administracyjnych obligujących osobę trzecią, która dokonała czynności fraudacyjnej do znoszenia egzekucji (*Duldungsbescheid*). Spór koncentruje się obecnie jedynie wokół pytania, czy oprócz ochrony w postępowaniu administracyjnym wierzyciele publiczni mogą również korzystać z klasycznej skargi pauliańskiej w postępowaniu cywilnym. Przekonujący wydaje się postulat Autorki, aby trwający nadal spór co do dopuszczalności zastosowania art. 527 i nast. k.c. na zasadzie analogii *legis* do ochrony wierzytelności publicznoprawnych ostatecznie rozstrzygnąć poprzez zamieszenie w Ordynacji podatkowej przepisu odsyłającego wprost do stosowania skargi pauliańskiej zawartej w kodeksie cywilnym. Zgodzić się należy z tym, iż wówczas wierzyciele publiczni będą musieli sprostać wymaganiom dowodowym i proceduralnym przewidzianym w procesie pauliańskim dla wierzycieli prywatnych, z tym jednak zastrzeżeniem iż wierzyciele publiczni pozostaną nieco uprzywilejowani w zakresie możliwości posługiwania się administracyjnym tytułem wykonawczym wystawionym przeciwko dłużnikowi, niezbędnym dla skierowania egzekucji do majątku podmiotu trzeciego.

Autorka przedstawiła w pracy pogłębioną analizę problemu ochrony wierzyciela w przypadku wyzbycia się przez osobę trzecią korzyści majątkowej na rzecz „osoby czwartej” w sytuacjach nieobjętych zakresem regulacji art. 531 § 2 k.c. (s. 246 i n.). Jak wiadomo wspomniana norma nie obejmuje częstych w praktyce sytuacji transferu przez osobę

trzecią korzyści na rzecz dalszej osoby nieposiadającej wiedzy o podstawie zaskarżenia czynności fraudacyjnej lub uzyskującej tę korzyść nieodpłatnie. Jednym z najbardziej spornych zagadnień związanych ze skargą pauliańską jest określenie innych podstaw prawnych, które zapewnią wierzycielowi należytą ochronę w tego rodzaju przypadkach. W tym kontekście niekiedy w piśmiennictwie wskazuje się na „lukę” w przepisach o skardze pauliańskiej. Zastosowanie przepisów deliktowych znajduje poparcie w orzecznictwie i doktrynie (ze względu na generalny charakter normy art. 415 k.c.), przy czym biorąc pod uwagę przesłanki tej odpowiedzialności, których ciężar wykazania spoczywa na wierzycielu, efektywność tej ochrony jest w praktyce istotnie ograniczona. Autorka opowiedziała się za dopuszczalnością zastosowania przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu (art. 405 k.c.) do odpowiedzialności osoby trzeciej w analizowanych sytuacjach, przedstawiając w tym zakresie obszerną i wielopłaszczyznową argumentację prawną (s. 250 i n.). Mimo iż nie podzielam poglądu Autorki w tym zakresie, docenić wypada siłę przekonywania przedstawionej argumentacji oraz styl polemiki z przeciwnikami tej koncepcji. Analiza materialnoprawna została uzupełniona o rozważania dotyczące procesowych aspektów zastosowania bezpodstawnego wzbogacenia do ochrony wierzyciela w szczególności w kontekście zbycia przedmiotu czynności fraudacyjnej w toku procesu pauliańskiego (art. 192 pkt 3 k.p.c.).

Przedmiotem rozważań w rozdziale VI pracy są subiektywne przesłanki *actio pauliana* w prawie polskim i niemieckim. Interesująco przedstawione zostało zagadnienie świadomości dłużnika co do działania z pokrzywdzeniem wierzycieli. Niekiedy natomiast budzą rozważania dotyczące subiektywnej przesłanki odnoszącej się do wiedzy oraz staranności osoby trzeciej (s. 202-203). Jak wiadomo ustawodawca wymaga od wierzyciela udowodnienia tego, iż osoba trzecia wiedziała lub przy dołożeniu należytej staranności mogła się dowiedzieć o działaniu dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela (art. 527 § 2 k.c.). Wypada zauważyć, iż jest to w sferze dogmatycznej najtrudniejsza do interpretacji przesłanka, a zarazem dla praktyki chyba najważniejsza. W postępowaniach sądowych, których przedmiotem jest skarga pauliańska wierzycielowi najtrudniej sprostać ciężarowi dowodu co do tej właśnie przesłanki, bowiem odnosi się ona do stanu świadomości podmiotu trzeciego, z którym ten nie pozostaje w żadnych stosunkach prawnych ani faktycznych (odmiennie niż z dłużnikiem). Z reguły wierzyciele starają się dowodzić nie tyle pozytywnej wiedzy osoby trzeciej (*scit*), lecz alternatywnej, złagodzonej przesłanki w postaci możliwości dowiedzenia się przez nią przy dołożeniu należytej staranności o działaniu dłużnika ze świadomością pokrzywdzenia wierzyciela (*scire debet*). Z tego względu, rozprawa

poświęcona skardze pauliańskiej powinna zawierać pogłębioną analizę konstrukcji prawnej i wykładni tej właśnie przesłanki. Stwierdzenie Autorki, że badając dochowanie należytej staranności przez osobę trzecią trzeba dokonać porównania jej zachowania z zachowaniem podmiotu, który w danym stanie faktycznym postępowałby rozsądnie, zgodnie z zasadami współzycia społecznego oraz uczciwego obrotu (s. 202) pozostawia odbiorcę z uczuciem niedosytu. Istotna jest bowiem odpowiedź na pytanie, jak należy rozumieć należyta staranność podmiotu trzeciego w konstrukcji skargi pauliańskiej, o jaki zakres starannych działań chodzi, do czego powinny się odnosić i jakie mierniki staranności mają zastosowanie? Zauważyć należy, iż przedmiotem badania w ramach tej przesłanki jest to, czy osoba trzecia dołożyła należytej staranności w dowiedzeniu się, czy dłużnik dokonując z nią czynności prawnej działa ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli. Z kolei wspomniana świadomość istnieje u dłużnika wówczas, gdy przewiduje on, iż w wyniku dokonywanej czynności jego majątek nie wystarczy na zaspokojenie wszystkich wierzycieli (powstanie lub ulegnie pogłębieniu stan niewypłacalności). Połączenie tych elementów pozwala odtworzyć zakres oczekiwanych starannych działań podmiotu trzeciego. W celu pogłębienia analizy tej przesłanki celowe wydaje się podjęcie próby odpowiedzi na następujące pytania: (1) czy osoba trzecia dochowując należytej staranności w ustaleniu świadomości dłużnika powinna dokonywać również oceny stanu jego majątku i stanu wierzytelności istniejących przeciw niemu w chwili dokonywania z nią czynności prawnej (taka ocena pozwalałaby stwierdzić, czy dłużnik powinien się liczyć ze spowodowaniem pokrzywdzenia wierzycieli), (2) czy wystarczające dla dochowania przez osobę trzecią należytej staranności jest uzyskanie oświadczenia (zapewnienia) dłużnika, że dokonywana czynności prawna nie prowadzi do pokrzywdzenia jego wierzycieli oraz (3) czy należyta staranność osoby trzeciej, o której mowa w art. 527 § 1 k.c. powinna być oceniana przy zastosowaniu (wprost lub *per analogiam*) kryteriów należytej staranności wskazanych w art. 355 § 1 i 2 k.c., czy też chodzi o inaczej rozumiane kryterium staranności właściwe dla konstrukcji skargi pauliańskiej. Warto zarazem zwrócić uwagę, iż w pogłębionej analizie tej przesłanki nie będzie pomocne odwołanie się do regulacji niemieckich. Według § 3 ust. 1 niem. AnfG czynność fraudacyjna podlega zaskarżeniu tylko wówczas, gdy osoba trzecia wiedziała o zamiarze pokrzywdzenia wierzyciela istniejącym u dłużnika w chwili dokonywania czynności. Jak wskazuje Autorka, ustawodawca niemiecki, w odróżnieniu od polskiego, odwołuje się do pozytywnej wiedzy osoby trzeciej (*scit*), a możliwość dowiedzenia się czy też dochowanie przez osobę trzecią należytej staranności pozostają bez prawnego znaczenia (s. 213).

Przekonujące jest stanowisko Autorki co do oceny przesłanki formalnej dochodzenia skargi pauliańskiej w postaci uzyskania tytułu egzekucyjnego przeciwko dłużnikowi. W niemieckim systemie prawnym wymaga się od wierzyciela dysponowania tytułem egzekucyjnym wobec dłużnika już na etapie prowadzenia procesu pauliańskiego. Brak tego tytułu (podobnie jak brak wymagalności wierzytelności) skutkuje oddaleniem powództwa. Jak wiadomo, w naszym ustawodawstwie tytuł egzekucyjny może być uzyskany dopiero po wydaniu wyroku pauliańskiego i stanowi przesłankę umożliwiającą skierowanie egzekucji do majątku osoby trzeciej. Trafnie uznaje Autorka, iż wspomniany wymóg w niemieckim systemie prawnym z jednej strony skraca i upraszcza proces pauliański, odpada bowiem konieczność prowadzenia postępowania dowodowego co do istnienia wierzytelności chronionej, z drugiej jednak utrudnia wierzycielowi wytoczenie powództwa pauliańskiego wobec konieczności uzyskania uprzednio tytułu egzekucyjnego wobec dłużnika. Ta konstrukcja przesłanek może być zatem uznawana za ograniczającą w pewnym stopniu efektywność ochrony wierzyciela. Zarazem jednak, jak wynika z innych rozważań Autorki, szersze ujęcie przedmiotu zaskarżenia w niemieckim systemie prawnym (podlegają mu wszelkie działania prawne (*Rechtshandlungen*) wpływające negatywnie na możliwość prowadzenia skutecznej egzekucji z majątku dłużnika) oraz dłuższe terminy na zaskarżenie (wynoszące zależności od charakteru prawnego czynności fraudacyjnej od dwóch do dziesięciu lat) istotnie poprawiają efektywność tej figury prawnej w porównaniu do rozwiązań przyjętych z naszym systemie prawnym. Większa efektywność wiąże się też z nieznanym prawu polskiemu uprawnieniem wierzyciela do żądania od osoby trzeciej zapłaty równowartości uzyskanej korzyści majątkowej (*Sekundäranspruch*), w sytuacji, w której nie jest możliwe prowadzenie egzekucji z przedmiotu czynności fraudacyjnej na skutek okoliczności leżących po stronie osoby trzeciej (s. 272, s. 275 i n.).

Podkreślenia wymaga to, iż w pracy obok dogłębnych rozważań odnoszących się do materialnoprawnych aspektów skargi pauliańskiej w obu systemach prawnych, interesująco przedstawione zostały także aspekty prawnoprocesowe, jak na przykład dopuszczalność żądań ewentualnych (s. 275), wymogi formalne co do treści powództwa pauliańskiego (s. 277 i n.), zabezpieczenie roszczeń pauliańskich (s. 293 i n.), reguły określania wartości przedmiotu sporu (s. 302 i n.), a także procesowe skutki uwzględnienia powództwa pauliańskiego (s.307 i n.). Również w tym zakresie Autorka dokonała porównań rozwiązań istniejących w obu systemach prawnych wyciągając z tego stosowne wnioski.

Praca została napisana poprawnym, precyzyjnym a zarazem zrozumiałym językiem prawniczym. Oprócz nielicznych uchybień interpunkcyjnych, strona warsztatowa rozprawy nie budzi zastrzeżeń.

5. Podsumowanie

Na wyróżnienie zasługuje nakład i dogłębność badań komparatystycznych wykonanych przez Autorkę a zarazem umiejętność formułowania na ich podstawie syntetycznych wniosków odnoszących się do oceny obecnego stanu efektywności skargi pauliańskiej w polskim systemie prawnym. Autorka swoje poglądy poparła interesującą, wielopłaszczyznową i przekonującą argumentacją prawną a nieliczne uwagi polemiczne zawarte w recenzji nie zmieniają jednoznacznie wysokiej oceny poziomu merytorycznego rozprawy. Lektura pracy pozwala stwierdzić, że Autorka posiada umiejętność sprawnej analizy abstrakcyjnych konstrukcji prawa cywilnego, co daje podstawy do dalszego rozwoju naukowego i zawodowego, a także aktywności publikacyjnych. Wnioski końcowe w tym *de lege ferenda* zaprezentowane w rozprawie sformułowane zostały rozważnie z uwzględnieniem realiów stosowania skargi pauliańskiej w naszym kraju. W konsekwencji wydaje się, iż mogłyby być wykorzystane w przyszłych pracach legislacyjnych nad ewentualną modernizacją przepisów o ochronie pauliańskiej. Rozprawa jednoznacznie nadaje się do publikacji, daje bowiem nowe komparatystyczne spojrzenie na efektywność skargi pauliańskiej w naszym systemie prawnym.

W konkluzji stwierdzam, iż recenzowana praca ma wszystkie cechy oryginalnego rozwiązania ujętego w tytule zagadnienia naukowego, dowodzi znacznej wiedzy teoretycznej Autorki w dyscyplinie naukowej prawo cywilne, jak również umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a zatem w pełni odpowiada wymaganiom określonym w art. 13 ust. 1 ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

